

me isteğine muhalefet etmiş, bunun üzerine Şîler'e nakib unvanı taşıyan dinî bir reis tayin edilmiştir (İbnü'l-Cevzî, IX, 85). Bir taraftan Abbâsî hâkimiyetini eski günlerine döndürmeye gayret ederken diğer taraftan Sünnîliği hâkim kılmaya çaba göstermiştir. Bu konuda kaleme alınan *er-Risâletü'l-Kâdiriyye (el-Uşûl)* adlı eser ona nisbet edilmektedir. Bu eserde usule dair hadis imamlarının tertibi esas alınarak ashabın faziletlerinden bahsedilmiş, Ömer b. Abdülazîz'in üstünlükleri dile getirilmiş, Kur'an'ın mahlûk olduğuna inananların ve Mu'tezilî görüşü benimseyenlerin fikirlerinin yanlışlığı ispat edilmeye çalışılmıştır. Eserin cuma günleri Mehdi Camii'nde ilim halkalarında okunduğu kaydedilmektedir (Hatîb, IV, 37). Halife divanlarında oluşturulan, tamamı itikadî konularla ilgili bazı eserler de Kâdir-Billâh'a nisbet edilmektedir. Şerîf er-Radî tarafından yazılan bir şiire kızan Kâdir-Billâh 402'de (1011-12) Bağdat'ta Sünnî ve Şîî âlimleri toplamış, bu âlimler, Fâtîmîler'in Hz. Fâtîma'ya vatan neseplerinin sahil olmadığına dair karar almışlar ve kadılar huzurunda bu kararı tescil etmişlerdir. Halife 408 (1017-18) yılında Mu'tezile fakihlerinden tövbe etmelerini, eski görüşlerinden vazgeçmelerini istemiş, onlar da görüşlerinden vazgeçtiklerini, Sünnîliğe muhalif bir şey söylemeyeceklerini belirterek bu hususu yazılı olarak beyan etmişlerdir (İbnü'l-Cevzî, IX, 155). 420'de (1029) toplanan divanda Kâdir-Billâh tarafından derlenen ve içerisinde öğütler, mev'izalar, Basralıların görüşlerinin açıklamaları, bid'atçılara reddiyelerle Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyenlerin fâsıklığı vurgulanan bir bildiri okunmuş, divanda bulunanlardan, dinlediklerinin içeriğine katıldıklarına dair yazılı bir belge alınmıştır (a.g.e., IX, 223-224). Mâverdi *el-İknâ'*, Kudûrî *el-Muhtaşar* ve Abdülvehhâb b. Muhammed el-Mâlikî *el-Muhtaşar* adlı eserlerini Kâdir-Billâh'ın isteği üzerine yazarak kendisine takdim etmişlerdir (Yâkut, XV, 54). Ali b. Saîd el-İstahrî'nin de onun isteğiyle Bâtînlîliğe bir reddiye yazdığı kaydedilmektedir (İbnü'l-Cevzî, IX, 134). Kâdir-Billâh dönemi, Mâverdi ve İbnü'l-Ferrâ gibi âlimlerin hilâfet kavramı üzerindeki çalışmaların yoğunlaştığı devir olması bakımından da önemlidir. Mâverdi'nin, ünlü eseri *el-Ahkâmü's-sultânîyye*'yi Kâdir-Billâh'ın isteği üzerine kaleme aldığı rivayet edilmektedir (M. Abdülkâdir Ebû Fâris, s. 521-523).

BİBLİYOGRAFYA :

G. Le Strange, *Baghdad During the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924, s. 125; Şerîf er-Radî, *Divân*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), I, 546-549; II, 576; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 101, 110; III, 93, 232; IV, 37, 320; V, 88; VIII, 80; XI, 79; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Köymen), s. 193-194, 201-202; Rûzrâverî, *ZeYLü Tecâribi'l-Ümem* (nşr. H. F. Amedroz), Kahire 1334/1916, III, 202, 206-208, 250, 305, 311; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1995, IX, 7-245; Yâkut, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XV, 54-55; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özeydin), İstanbul 1987, IX, 48, 59-60, 71-320; Fâsî, *el-İkdu's-semin*, III, 342; C. E. Bosworth, *The Ghaznavids, Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran: 994-1040*, Edinburg 1963, s. 28-29, 46, 52-54, 130, 150, 180, 182; Mafizullah Kabir, *The Buyid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 195-196; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yildız), İstanbul 1981, s. 286, 290-291, 301, 306; M. Abdülkâdir Ebû Fâris, *el-Kâdî Ebû Ya'lâ el-Ferrâ ve kitâbühu el-Ahkâmü's-sultânîyye*, Beyrut 1403/1983, s. 521-523; K. V. Zetterstéen, "Kâdir Billah", *IA*, VI, 49-50; D. Sourdel, "al-Kâdir-Billâh", *Et* (İng.), IV, 378-379.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

KÂDİRÎ, Abdüsselâm b. Tayyib
(عبد السلام بن الطيب القادري)

Ebû Muhammed Abdüsselâm
b. et-Tayyib b. Muhammed el-Hasenî
el-Kâdirî el-Fâsî
(ö. 1110/1698)

Ensâb âlimi, edip ve şair.

10 Ramazan 1058'de (28 Eylül 1648) Fas'ın Fas (Fez) şehrinde doğdu. Hz. Hasan ve Abdülkâdir-i Geylânî neslindendir. Ataları Moğol istilasından (656/1258) sonra Bağdat'tan Endülü's'e, X. (XVI.) yüzyılın başlarında da Fas'a göç etmişlerdir. Dedesi fakih; kardeşi Muhammed nahiv, belâgat, fıkıh, hadis âlimi ve mutasavvîf, oğullarından Kâsım da fakih, Tayyib ise mutasavvîfti.

Abdülkâdir el-Fâsî ile oğulları Muhammed ve Abdurrahman, Ebû Ali el-Yüsî, Muhammed el-Arabî el-Fiştâlî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Abdullah Ma'n ve Muhammed b. Ali el-Filâlî'den (ed-Dilâi) Arap dili ve edebiyatı, belâgat, kıraat, tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, aruz, mantık gibi çeşitli alanlarda ders alan Kâdirî şiirde ve nesirde ileri bir düzeye ulaştı. Daha sonra kendini ensâb ilmine vererek çalışmalarını özellikle Hâşimoğulları ile onların bir kolu olan Hz. Ali evlâdı üzerinde yoğunlaştırdı.

Kâdirî, hayatının sonlarına doğru zamanın Filâlî Hükûmdarı Mevlây İsmâil b.

Muhammed'in isteği üzerine, kendisine isyan eden oğlu Muhammed'in itaatini sağlamak için Sûsulaksâ'ya gitti. Öğrencisi olan Muhammed'in isyanının sona erdirilmesinde önemli rol oynadı. 13 Rebîülevvel 1110'da (19 Eylül 1698) Fas'ta öldü ve üstadı Ahmed el-Yemenî'nin türbesi yanına defnedildi. Başta hocaları ve öğrencileri olmak üzere birçok kimse tarafından övülen Kâdirî çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Ebû Abdullah el-Mesnâvî, Ebû'l-Abbas el-Vicârî, Muhammed b. Abdüsselâm el-Bennânî, İbn Zâkûr ve İbn Rahhâl bunlar arasında zikredilebilir. *Neşrü'l-meşânî* ve *el-İltikâti'd-dürer* müellifi tarihçi Muhammed b. Tayyib el-Kâdirî onun torunudur.

Eserleri. Değişik alanlarda çalışmaları bulunan Kâdirî'nin çoğu manzum olan eserleri, günümüzde Fas'ta yaşayan torunları ile akrabalarının elinde ve Fas'ın bazı kütüphanelerinde mevcuttur. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *el-Maḳṣadü'l-Ahmed* (fi't-ta'rif bi-seyyidînâ İbn 'Abdillâh Ahmed). Şeyhi Ebû'l-Abbas Ahmed b. Abdullah Ma'n'ın tarikat silsilesiyle Şâzeliyye silsile ve kollarına dairdir (Rabat 1351). 2. *ed-Dürri's-senî fi (ba'zı/zikri) men bi-Fâs min ehli'n-nesebi ('l-beyti)'l-Ḥasenî*. Fas'ta Hz. Hasan'ın soyundan gelenler ve özellikle İdrîsîler'in meşhur şahsiyetleri hakkındadır (Fas 1303, 1308). 3. *el-İşrâf 'alâ nesebi'l-aḳṭâbi'l-erba'ati'l-eşrâf*. Abdülkâdir-i Geylânî, Abdüsselâm b. Meşîş, Ebû'l-Hasan eş-Şâzeli ve Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin tarikat silsileleriyle ilgili olan eser manzume olup ilk eserle birlikte basılmıştır (Fas 1308). 4. *el-'Arfû 'l-âṭır fi-men bi-Fâs min ebnâ'i's-Şeyh 'Abdilkâdir* (Cezayir 1906).

Kâdirî'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Nazmü Muhtaşari's-Senûsî* (fi'l-manṭık) (Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin eserinin manzum hale getirilmiş şekli; Rabat, el-Hizânetü'l-âmmе, nr. 423, 538/4), *İḥkâmü'l-ma'rûf min aḳkâmi'z-zurûf* (Rabat, el-Hizânetü'l-âmmе, nr. 522/1), *Maṭla'u (Metâli'u) 'l-işrâk (fi nesebi's-sürefâ)'l-vâridin mine'l-İrâk*, *Esne'l-Merâkî fi'n-nesebi'l-'İrâkî*, *Mevâkıfu't-ta'rif li-men yünseb bi-Fâs ile'n-nesebi's-şerîf*, *Şeceretü's-sürefâ'i'l-Kâdiriyyîn*, *Nazmü Kavâidi'l-i'râb*, *el-Cevâhirü'l-Manṭıkıyye*, *Nazmü'l-cevâhir (min nesebi Benî Tâhir)*, *Tuḥfetü'n-nebîh (bi-nesebi Benî Tâhir ve Benî Şebîh)*, *İğâsetü'l-lehân bi-esânîdi üli'l-'İrfân*, *el-Fehrese*, *Dîvân* (müellifin eserleri ve bunların yazma nüshaları için bk. Kâdirî,

el-İltikâtü'd-dürer, s. 275-281; Brockelmann, II, 356, 682-683; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, I-II, tür.yer.). Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Fâsî, *el-Mevridü'l-henî bi-ahbâri Mevlây Abdisselâm el-Kâdirî el-Hasenî* adıyla bir eser yazmıştır (Ziriklî, IV, 6).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, III, 86-115; a.mlf., *İltikâtü'd-dürer* (nşr. Hâşim el-Alevî el-Kâsimî), Beyrut 1403/1983, s. 275-281; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 356, 682-683; Muhammed Dâvûd, *Târîhu Tıtvân*, Tıtvân 1379/1959, I/3, s. 360-361, 374-377; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 5-6; Abbas b. İbrâhîm, *el-lâm*, VIII, 478-481; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 188-190; II, 774-775; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delilü mü'errihi'l-Magribi'l-akşâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 75, 96, ayrıca bk. tür.yer.; II, 315, 316, ayrıca bk. tür.yer.; Fevzî Abdürrez-zâk, *el-Matbû'âtü'l-haceriyye fi'l-Magrib*, Rabat 1986, s. 166; M. Lakhdar, "al-Kâdirî, al-Hasenî", *EP* (İng.), IV, 380.

İSMAİL DURMUŞ

KÂDİRÎ, Muhammed b. Tayyib (محمد بن الطيب القادري)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. et-Tayyib b. Abdisselâm el-Hasenî
el-Kâdirî el-Fâsî
(ö. 1187/1773)

Fahş tarihî.

7 Rebîülevvel 1124 (14 Nisan 1712) tarihinde Fas'ta doğdu. Hayatı hakkında bilinenler, *İltikâtü'd-dürer* adlı eserinde verdiği bilgilere dayanmaktadır. Hz. Hasan ve Abdülkâdir-i Geylânî soyundan olan Kâdirî'nin ataları Moğol istilâsı sırasında (656/1258) Bağdat'tan ayrılarak Endülüs'e göç etmişler, Vâdîş (Guadix) ve Gırnata'da (Granada) yerleşmişlerdir. Buranın da düşman eline geçmesi üzerine IX. (XV.) yüzyılın sonlarında Fas'a gitmişlerdir. Kâdirî, Fas'ta Muhammed et-Tâvûdî b. Tâlib b. Sûde, Muhammed b. Hasan el-Masmûdî, Abdülmecid b. Ali ez-Zebâdî,

Ahmed b. Mübârek es-Sicilmâsî, Muhammed b. Abdüsselâm el-Bennânî gibi âlimlerden (hocaları için bk. *İltikâtü'd-dürer*, s. 449-476) öğrenimini tamamladıktan sonra buradaki Endülüs Camii'nde imamlık ve hatiplik yaptı. Bir taraftan da öğretimle ve eser yazmakla meşgul oldu. 25 Şaban 1187'de (11 Kasım 1773) Fas'ta vefat etti ve Bâbüfütûh'a defnedildi.

Eserleri. 1. *Neşrû'l-meşânî li-ehli'l-karni'l-hâdî 'aşer ve's-sânî*. Kuzey Afrika'da 1000-1186 (1592-1772) yılları arasında vefat eden âlim, mutasavvıf, idareci, edip, şair vb. şahsiyetlerin biyografilerini ihtiva eder. Kuzey Afrika'daki dinî-ilmî müesseseler, siyasî olaylar hakkında da bilgi veren eser, bölgenin dinî-tasavvufî hayatına dair dikkate değer mâlûmat ihtiva etmektedir. *Neşrû'l-meşânî*'nin küçük versiyonunun taş baskısı yapılmış (I-II, Fas 1310), büyük versiyonu da Muhammed Haccî ve Ahmed et-Tevfik tarafından neşredilmiştir (I-IV, Rabat, 1397-1407/1977-1986). Bu neşir ayrıca *Mevsû'atü'l-'âlemi'l-Magrib*'in içinde de tekrarlanmıştır (III-VI, Beyrut 1417/1996). Eserdeki tarihî olayların derlendiği Bodleian Library'deki bir nüshayı Norman Cigar İngilizce notlarla birlikte yayımlanmıştır (*Havliyyâtü neşri'l-meşânî / Nashr al-Mathânî: The Chronicles*, Rabat 1978; London 1981). 2. *İltikâtü'd-dürer ve müstefâdû'l-mevâ'iz ve'l-îber min ahbâri ve'ç-yâni'l-mî'ti'l-hâdiye ve's-sânîye 'aşer*. *Neşrû'l-meşânî*'nin ihtisarı suretiyle, ayrıca farklı bazı bilgilerin ilâvesiyle kaleme alınan eserin Hâşim el-Alevî el-Kâsimî tarafından önce araştırma ve değerlendirme kısmı *Mukaddimetü Kitâbi İltikâti'd-dürer* adıyla (Beyrut 1982), daha sonra da metni (Beyrut 1983) neşredilmiştir. 3. *Lemhatü'l-behce'ti'l-'aliyye fi ba'zî ehli'n-nisbeti's-Şıkkılliye* (nşr. Umberto Rizzitano, Kahire 1956). 4. *el-İk-lîl ve't-tâc fi tezyîli Kifâyeti'l-muhtâc*. Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî'nin eserinin zey-

lidir (Rabat, el-Hizânetü'l-melekiyye, nr. 1897, 3717).

Kâdirî'nin diğer eserleri de şunlardır: *ez-Zehrû'l-bâsim fi menâkıbi's-Şeyh Sidi Kâsim* (Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, nr. 580, 1778, 2318); *el-Kevkebü'd-dâvî fi ikmâli mu'temedi'r-râvî* (Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, nr. 799); *eş-Şavârimü'l-fetkiyye fi nühûri ehli'l-kaşideti'l-ifkiyye* (Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, nr. 1230); *Dürretü'l-me'tâlib fi nesebi Benî Ebî Gâlib* (Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, nr. 1234); *Te'âlik 'alâ ba'zî'n-naht min Cemhereti'l-ensâb li'bn Hâzm* (Rabat, Hizânetü'l-melekiyye, nr. 5716). Kâdirî'nin eserleri (müellifin verdiği bir liste için bk. a.g.e., s. 479-480), *Selvetü'l-enfâs* yazarı Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî başta olmak üzere Kuzey Afrika'nın din ve kültür hayatı üzerinde çalışan müelliflerin önemli kaynaklarından olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, neşredenlerin girişi, I, 1-8; a.mlf., *İltikâtü'd-dürer* (nşr. Hâşim Alevî el-Kâsimî), Beyrut 1403/1983, s. 449-490; ayrıca bk. neşredenlerin girişi, s. 1-14; Hifnâvî, *Ta'rifü'l-halef bi-ricâli's-selef*, Beyrut 1402/1982, I, 202-203; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 687; İzzâhu'l-meknûn, II, 648; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delilü mü'errihi'l-Magribi'l-akşâ*, Tıtvân 1950, s. 96, 602; Muhammed el-Menûnî, *el-Meşâdirü'l-'Arabiyye li-târîhi'l-Magrib*, Dârülbeyzâ 1404/1983, I, 219-221, 222, 225, 229; G. Deverdun, "al-Kâdirî", *EP* (İng.), IV, 379; A. Knysh, "al-Qâdirî, Muhammed İbn al-Tayyib", *Encyclopedia of Arabic Literature*, London 1998, II, 627.

RIZA KURTULUŞ

KÂDİRÎ ÇELEBİ

(bk. ABDÜLKADİR HAMİDİ ÇELEBİ).

KÂDİRÎ TACİ

(bk. TAÇ).

KÂDİRÎHÂNE TEKKESİ

İstanbul Tophane'de
1040'ta (1630) tesis edilen,
Kâdiriyye tarikatının
âsitânesi olan tekke.

Beyoğlu ilçesinin Tophane semtinde Kâdirîler Yokuşu üzerinde yer almaktadır. Hacı Pîrî adlı bir kişi tarafından Kâdiriyye'nin Rûmiyye kolunun piri Şeyh İsmâil Rûmî için inşa ettirilmiştir. Cami-tevhidhâne merkezli bir külliye olan tesis yüz yıllar içinde çeşitli onarımlar geçirmiş ve yenilenmiştir. Topçubaşı İsmâil Ağa'nın

Kâdirîhâne
Tekkesi'nin
cümle kapısı
üzerindeki
ihya kitabesi